

TAKANA LOISTAVA TULEVAISUUS, EDESSÄ TULEVA LOISTAVUUS? TUTKIMUSHAASTATELUN HAASTEIDEN HAHMOTTELUA

Eeva Takala, FL

Soveltavan kielentutkimuksen keskus, Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Haastattelu on ollut viime vuosikymmeninä hyvin suosittu tutkimusmenetelmä ihmis- ja yhteiskuntatieteissä. Menetelmän tutkimusta on kuitenkin leimannut näille tieteille tavallinen kiinnostuksen aaltoliike, välillä tieto haastattelusta on karttunut hitaammin ja lähinnä empiirisen tutkimuksen sivutuotteena. Erityisen vilkkaasti haastattelusta on keskusteltu naistutkimuksen piirissä. Artikkelissa esitetäänkin näihin keskusteluihin osin nojautuen alustava katsaus tutkimussuhteeseen ja tutkimuksen representaatioon liittyviin teemoihin, jotka ovat osoittautuneet haastaviksi nykytilanteessa, jossa haastattelu elää muutosten keskellä, omia "vaihdevuosiaan". Tutkijan ja tutkittavan suhde on tullut kenties tasa-arvoisemmaksi, mutta myös monimuotoisemmaksi. Esimerkiksi seurauksellisuuden kysymykset ja tutkimussuhteen emotionaaliset viritykset ovat kiinnostavaa tutkimuskenttää. Haastattelututkimuksessa kiintoisa suhde rakentuu myös puhutun, keskustelun, ja siitä kirjoitettujen tekstien eli litteraation ja tutkimusraportin välille. Viimeaikainen haastattelukritiikki on nostanut esiin jo pari vuosikymmentä sitten esitetyn paradoksin, että haastattelun vuorovaikutuksellinen luonne usein sivuutetaan. Artikkelissa korostetaan haastatteluvuorovaikutuksen eri puolien auki kirjoittamisen tarvetta.

Asiasanat: etiikka, metodologia, naistutkimus, tutkimushaastattelu, vuorovaikutus

■ AILAHTELEVAN KIINNOSTUKSEN KOHDE?

Haastattelu, erityisesti ns. puolistrukturoitu tai teemahaastattelu, on ollut pitkään suosituimpia menetelmiä yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Suhdeutettuna tähän suosioon menetelmän tutkimus sinänsä on ollut hajanaista, monet tärkeät havainnot ja analyysit menetelmän luonteesta ovat syntyneet ikään kuin tutkimuksen sivutuotteena¹. Innostuksessa pohtia haastattelua on nähtävissä myös aaltoliikettä: edellinen piikki kiinnostuksessa haastattelumenetelmään ajoittui 1980-luvun puoliväliin, jolloin erityisesti feministisen tutkimuksen piirissä haastattelusta kirjoitettiin, ja tuolloin ilmestyivät esimerkiksi

¹Tällaisista suomalaisista haastattelua luonnehtivista töistä ajatuksiani ovat aikanaan avanneet esimerkiksi Laura Aro (1996), Riitta Granfelt (1998), Matti Kortteinen (1982; 1992), Suv Ronkainen (1989) ja Marja Saarenheimo (1997).

Briggsin (1986) ja Mishlerin (1986) klassiset haastattelua kriittisesti luotaavat teokset. 2000-luvun alkuvuodet ovat olleet taas kasvavan kiinnostuksen aikaa. Hirsjärven ja Hurmeen Tutkimushaastattelu-kirja (2001) ja Gubrium ja Holsteinin (2002) toimittama järkälemäinen Handbook of Interview Research ovat näkyviä merkkejä haastattelutiedon kysynnästä. Viime aikoina on myös pohdittu haastattelua naistutkimuksen menetelmänä (Oinas 2004; Ikonen & Ojala 2005) ja purettu haastattelumenetelmän problematiikkaa esimerkiksi psykologiatieteessä (Potter & Hepburn 2004). Monipuolista tutkimustietoa haastattelusta on vast'ikään tullut myös suomalaisten kieli- ja yhteiskuntatieteilijöiden kynästä (Ruusuvuori & Tiittula 2005).

Artikkelissa luodaan pikainen katsaus haastattelumenetelmän historiaan, karotetaan nykykäsityksiä haastattelumenetelmän luonteesta ja problematiikasta ja pohditaan haastattelua käyttävän tutkimuksen tulevaisuudenkuvia. Koska menetelmän ytimessä on aina vähintään kahden yksilön, tutkijan ja tutkittavan (tai mitä nimiä heistä onkaan korrekta nykykeskustelussa käyttää) välinen vuorovaikutus, keskityn raottamaan ajatuksellisia ikkunoita siihen tematiikkaan, jossa menetelmän vuorovaikutuksellisuus ja eettisyys kohtaavat. Haastattelussa ilmenevistä suhteista kurkistetaan haastateltavan ja haastattelijan väliseen keskustelusuhteeseen, puheen ja tekstin suhteeseen litteraatioprosessissa sekä representaatiokysymykseen myös tutkimusraportin kannalta.

Katsaukseni on pintaraapaisu laajaan kysymysten kenttään, mutta toiminee yhteenvedonomaisena keskustelunavauksena haastattelukäytäntöihin puheviestintätieteessä.

■ TUTKIMUSHAASTATTELUN LYHYT HISTORIA

Vaikka kysyminen ja vastaaminen, tutkimushaastattelun prototyypin vuorovaikutuskuvio, sinänsä on historiallisesti vanha, eivät menetelmän juuret tiedeellisessä tiedonmuodostuksessa ulotu kovinkaan pitkälle. Vaikka haastattelu vuorovaikutusmuotona on levinnyt siinä määrin, että voimme perustellusti katsoa elävämme haastattelyhteiskunnassa (Silverman 1997), on yhteiskunnallinen mielenkiinto tavallisen ihmisen tarinaan suhteellisen nuori ilmiö. Haastattelun nousu tutkimuksen valtavirtamenetelmäksi on yhteydessä laajempiin kehityskulkuihin, modernin demokratian kehkeytymiseen 1900-luvun kuluessa, yleisen mielipiteen ja sitä kautta yksittäisten kansalaisten mielipiteiden arvonnousuun. Yleisen asenneilmaston kartoittaminen survey-tutkimusten avulla ja toisaalta tämän tiedon syventäminen laadullisemmilla haastattelumenetelmillä yleistyivät rinnakkain. Ns. tavallisen ihmisen elämän merkityksellisyyden korostaminen liittyy myös yleiseen yksilöllistymiskehitykseen (Gubrium & Holstein 2002; Saastamoinen 2003; ks. myös Alastalo 2005). Haastattelujen yleistyminen siinä määrin, että voidaan puhua haastattelyhteiskunnasta edellyttää sitä, että

1) yhteiskunnassa on vallittava näkemys yksilöllisestä subjektiivisuudesta eli siitä, että kenen tahansa tarina on tärkeä ja merkityksellinen ja siitä voidaan oppia jotain, 2) yhteiskunnassa on oltava tietoa keräävä koneisto eli eräänlainen tunnustuksellisuuden teknologia, ja siis haastattelevia ammattikuntia, ja 3) haastattelun idea on levinnyt koko yhteiskuntaan ja ihmisillä on käsitys siitä, mihin heitä haastatteleamalla pyritään ja miten haastateltavana tulee käyttäytyä. (Gubrium & Holstein 2002; Saastamoinen 2003; Silverman 1997.) Useimmissa länsimaisissa demokratioissa kaikki nämä ehdot toteutunevat; jo pikkulapset sitä paitsi tunnistavat haastatteluformaatin ja osaavat leikeissään vaivatta sujahtaa sen vaatimaan vuorovaikutukseen.

Haastattelun yleistymisenä metodina ja toisaalta tapana tuottaa yksilön subjektiivuutta liittyy yhtäältä olennaisesti postmodernin epistemologiaan, joka on yhteiskuntatieteissä merkinnyt erityisesti huomion kiinnittymistä totuuden tuottamisen tapoihin (Saastamoinen 2003). Fontana (2002, 162–163) esittelee lyhyesti postmodernin ajattelun haastattelututkimukselle asettamia kysymyksiä, jotka aikaisemmin ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Ensinnäkin rajat tai roolit haastattelijan ja haastateltavan välillä ovat hämärtyneet, kun traditio-naalista (subjekti-objekti-) suhdetta ei enää pidetä luonnollisena. Myös uusia tapoja viestiä haastattelutilanteessa käytetään, kun haastattelijat ja vastaajat kollaboroivat tarinoiden tuottamisessa. Haastattelututkimusta tekevät ovat niin ikään kiinnostuneempia representaatiokysymyksistä: esimerkiksi kenen tarinaa kerrotaan ja missä tarkoituksessa? Keskeinen trendi on myös tutkijan auktoriteetin nostaminen niin haastattelijana kuin kirjoittajanakin tarkastelun kohteeksi. Haastateltavat tai vastaajat eivät ole enää “kasvottomia numeroita”, joiden mielipiteet prosessoimme omilla käsitteillämme, vaan on enenevästi kiinnostuttu tutkittavan omasta ymmärryksestä ja siitä, miten tämä muotoilee ja esittää mielipiteensä. Ylipäänsä haastatteluunkin liittyvät traditionaaliset patriarkaaliset suhteet ovat nousseet kritiikin kohteeksi ja aiemmin kuuluttomien äänien esiin nostaminen on tärkeää. (Vaikka toisaalta tätä äänien kuuluville saamista on kritisoitu myös moderniksi ja romanttiseksi, ks. esim. Alasuutari 2001, 160.)

Postmodernia haastattelututkimusta luonnehtivat niin ikään laajentuneet raportoinnin tavat, tieteen ja taiteen rajapinnoissa sovelletaan esittämistapoja kaunokirjallisuudesta, runoudesta ja draamasta. Leimallista on ollut myös haastattelujen monimuotoistuminen, verkko- ja sähköpostihaastattelujen yleistymisenä esimerkiksi. Nämä kehityskulut, joista joillakin on toisia pidemmät juuret laadullisen tutkimuksen piirissä, rakentavat taustaa nykyiselle tutkimushaastattelukäytännölle ja sen tutkimiselle. Välttämättä nämä “toisin tutkimisen” (ks. esim. Latvala, Peltonen & Saresma 2004) ilmenemismuodot eivät näyttäneet tutkimuksen lukijalle kovin radikaaleina, mutta niiden takana on vakavia pyrkimyksiä nostaa esiin tutkimukseen liittyvää suhde- ja valtaproblematiikkaa.

TUTKIJAN JA TUTKITTAVAN SUHDE

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana käsitys haastattelusta on elänyt voimakkaita käännöksiä, eikä vähiten ns. kielellisen tai diskursiivisen käänteen takia. Haastattelu ymmärretään yleisesti aktiivisten osapuolten yhteistoiminnalliseksi, kommunikatiiviseksi toiminnaksi, jossa toiminnassa syntyvät omat normit ja säännöt ja jota suhteena läpäisevät kysymykset vallasta, tunteista ja interpersonaalista prosesseista (Ellis & Berger 2002; Holstein & Gubrium 1995). Tästä seuraa, ettei tutkija, joka käyttää haastattelua, voisi oikeastaan keskittyä vain haastattelun tuotoksiin (outcomes), vaan yhtä tärkeää olisi tarkastella niitä yhteistoiminnallisia aktiviteetteja, joissa nämä tuotokset syntyvät (ks. esim. Ellis & Berger 2002, 851).

Perinteisen haastatteluparadigman kritiikki, joka esimerkiksi naistutkimuksen piirissä nimettiin hygieeniseksi (Oakley 1981), johti aikanaan tutkija-tutkitavasuhteen uudelleenarviointiin ja vaikutti ratkaisevasti haastattelukäytäntöihin. Tavoitteeksi otettiin syvähaastattelu, syvällinen, dialoginen ja valtasuhteita purkava tutkimussuhde, ja äänen antaminen tutkittaville muodostui yhdeksi keskeiseksi iskulauseeksi (Ikonen & Ojala 2005; Oinas 2004; Punch 1998). Haastattelulta odotettiin paljon; sen avulla tuli pyrkiä yhtä aikaa eettisempään ja rikkaampaan tiedonkeruuseen. Solidaarisen, tasa-arvoisen ja keskustelunomaisen haastattelun toivottiin ratkaisevan miehisen tieteen eettinen ongelma vallan epätasaisesta jakautumisesta tutkimustilanteissa. Menetelmän odotettiin avaavan oven aiemmin tutkimattomaan naisten arjen maailmaan. Myöhemmin samaista ihannetta on kritisoitu romantisoivasta otteesta "naisten maailmaan" ja "kohtaamiseen". Haastattelun valitseminen ei ollut pelkästään eettinen kannanotto, vaan myös tapa kerätä mielenkiintoisempaa aineistoa kuin esimerkiksi lomakehaastatteluilla. (Oinas 2004, 214.)

Kun vaikkapa juuri naistutkimuksessa perinteisestikin on lähdetty siitä, että henkilökohtaiset kokemukset, tunteet ja merkitykset ovat legitimejä myös tutkimuksen kohteina eikä sensitiivisiä aiheita liioin kaihdeta, vuorovaikutus sävyttyy tästä lähtökohdasta. Tästä syystä naistutkimuksen piirissä on ehkä eniten keskusteltu tutkimushaastattelun seurauksellisuudesta. Voivathan monet haastatteluaiheet olla yhtä intuijia kuin terapiakeskustelun agenda (Miller, de Shazer & De Jong 2002, 407).

Hämmästyttävän vähän on kuitenkin tutkittu niitä merkityksiä tai vaikutuksia, joita haastateltavaksi asettautuminen yksilölle aiheuttaa (Miller ym. 2002; Reinharz & Chase 2002). Esimerkiksi "kohtaaminen" sinänsä ei tarkoita valtasuhteiden murenemistä: odotukset haastattelusuhteen henkilökohtaistumisesta, kokemusten vaihtoine ja ystävystymisodotuksineen, joiden varassa esimerkiksi naistutkimuksessa haastattelun pioneerit lähtivät hierarkkisia haastattelijaa-haastateltavasuhdetta purkamaan (ks. Ronkainen 1989; Oinas 2004), osoittautuivat tässä mielessä ongelmallisiksi. Onkin huomautettu, että esimerkiksi tutkimus-

etiikkaa olisi syytä eniten puntaroida siellä, missä välimatka tutkijan ja tutkittavan välillä on lyhin (ks. esim. Ribbens 1989). Esimerkiksi ystävyyssuhde saattaa vaikuttaa haastateltavan kerrontaan siten, että ystävä-tutkijalle voi joutua kertomaan enemmän kuin haluaisi (Finch 1984; Thörn 2003, Granfeltin 2004 mukaan). Se, että tutkittavat usein saattavat nimetä jopa terapeutiksi mahdollisuuden puhua kokemuksistaan, ei saa harhauttaa tutkijaa mieltämään tutkimussuhteen vaikutuksia pelkästään positiivisiksi. Granfelt (2004) perustelee skeptisyyttään tutkimuksen terapeuttisuudesta tilanteen tavoitteella, joka on aina viime kädessä tutkijan määrittelemä: "Tutkimushaastattelujen tarkoitus on kuitenkin tuottaa tutkijalle tietoa tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä, ei auttaa haastateltavia heidän hyvinkin vaikeassa elämäntilanteessaan." Haastatteluoppaiden (esim. Hirsjärvi & Hurme 2001; Kvale 1996) varoituksista ja monista empiirisistä haastattelututkimuksista on tuttua, että tutkimussuhde saattaa ajautua muistuttamaan terapeuttista keskustelua, siinä saatetaan uskoutua jopa asioissa, joista ei ole aikaisemmin ääneen kenellekään puhuttu. Tämä tunnustuksellisuus, joka on haastattelun ja haastatteluyhteiskunnan ytimessä (ks. Saastamoinen 2003), on tutkijoille dilemma. Toisaalta haastateltavan avautuminen ja uskoutuminen on sitä, mitä tavoitellaan, mutta toisaalta siihen sisältyy myös riskejä, epäilyksiä ja liikkumista oman ammattitaidon rajamailla (ks. esim. Rautiainen 2003; Ronkainen 1989).

Yhtä kaikki, kysymys haastattelukeskustelun luonteesta, esimerkiksi tutkimus- ja terapiahaastattelun yhteyksistä, on relevantti osa tutkijan ammattikäytäntöä. Pohdittavaksi asettuu esimerkiksi seuraavanlaisia kysymyksiä: Millaisia odotuksia ja ennakoitavia tutkimustilanne tutkittavassa herättää? Millaisia seurauksia tutkimuskeskustelulla on osapuolille? Mitä viestinnällisiä funktioita tilanteessa syntyy? Miller ym. (2002, 407) kysyvät esimerkiksi, palaavatko haastateltavat omiin kuvioihinsa ilman huomattavia muutoksia vai muuttuvatko he jollakin tavalla. Kuinka he merkityksellistävät haastattelukokemusta ja selettävät sitä toisille? Miten ne, jotka kokevat muuttuneensa, kuvaavat sen tapahtuneen? Tutkijat joutuvat myös pohtimaan, mitä tutkijan tulisi vastata, jos tutkittava pyytää apua, sekä sitä moraalialia, joka avunannosta ja informaatiosta pidättäytymiseen liittyy. On myös keskusteltu siitä, minkälaista emotionaalista vahinkoa haastateltaville syntyy, jos heidän ja tutkijan välille syntyy henkilökohtainen suhde ja millaista taakkaa tutkija joutuu kantamaan tällaisista suhteista jos/kun häntä ei ole koulutettu terapeutiksi. (Ellis & Berger 2002, 852.)

Keskustelemisen tavoite ja tapa ovat osa haastattelun eettistä ydintä, jos vuorovaikutuksen etiikka otetaan vakavaksi osaksi tutkimuksen etiikkaa. Oinas (2004, 226–227) erittelee haastattelujen keskustelutyylejä. Vuorovaikutuksessa syntyvään aineistoon saattaa sisältyä tyylejä, jotka vaihtelevat samankin haastattelun aikana. Kuuntelevalla tyyllillä haastateltava saa enemmän tilaa määritellä sitä, mitkä diskurssit ja puheenaiheet nousevat keskeisiksi. Analyysivaiheessa

kuuntelevan tutkijan saattaa kuitenkin olla vaikea jäljittää haastattelun dynamiikan ja haastateltavan valintojen taustoja: haastateltava tekee valintoja koettaen arva- ta, mistä tutkija on kiinnostunut ja mitä hän ilmiöstä olettaa, eikä näitä arvauksia aina lausuta ääneen. (Tannen 1993 on puhunut odotuksen struktuureista ja Alasuutari 1994 samanlaisista odotuksista myös lomakevastausten logiikassa.) *Keskusteleavassa* haastattelussa eri puheenaiheiden valinnan logiikka tulee näkyvämäksi. Kolmatta tyyliä luonnehtii haastateltavan lausumien avoin haastaminen ja *kyseenalaistaminen*, mikä voi Oinaan (2004, 227) mukaan aluksi tuntua epäkunnioittavalta, mutta antaa haastateltavalle mahdollisuuden muotoilla näkemyksensä selkeästi ja ottaa jo haastattelun aikana kantaa siihen, miten tutkija hänen puhettaan tulkitsee. Oinas kirjoittaa, että kaikkien näiden keskustelutyylien avulla voidaan pyrkiä nimenomaan feministiseen haastatteluun, joka kunnioittaa haastateltavien omaa kerrontaa ja perustuu vallan ja tiedon analyysiin.

Haastattelututkimuksen vuorovaikutusluonteen ja seurauksellisuuden kysymykset ovat osa sitä tarpeellista ja toivottavasti kehittyvää tutkimusaluetta, jota Miller ym. (2002, 407) kutsuvat haastattelun sosiologiaksi: näkökulmaa, joka pitää haastattelua sosiaalisesti järjestyneenä tapahtumana, jolla mahdollisesti on huomattavia implikaatioita haastateltavien elämään, ja usein haastattelijoidenkin. Tähän tutkimusagendaan kuuluu eittämättä tutkimuksen emotionaalisuus, se tutkijuuden ja tunteiden laiminlyöty maasto, joka vähitellen tunnebuumin myötä on nostanut päätään. Emotionaalisten prosessien tarkastelun laiminlyönti tai marginalisointi on ollut tieteen valtavirtaa, vaikka kuten Järventie (1994, 148) on todennut, juuri tieteen kaltaisessa luovassa toiminnassa on kaikkein ”järjettömintä” puhua rationaalisesta toimijasta; myös me tutkijat olemme ihmisiä ja siten myös tuntevia olentoja. Lisäksi nämä tunteet ovat tutkimustoiminnan dynaaminen voima. Ymmärrettävästi juuri haastattelun kaltaisen vuorovaikutustilanteen ja -suhteen yhteydessä tutkijan ja tutkittavan emotionaalisten kokemusten huomioonottaminen toisi merkittävää tietoa itse tilanteen dynamiikasta. (Tunteiden ja tutkimushaastattelun yhteyksistä ks. esim. Ellis & Berger 2002, 852; Granfelt 1998; Holland 2004; Jähi 2004; Thomson 2004.)

■ PUHEESTA TEKSTIKSI JA KESKUSTELUSTA RAPORTIKSI: REPRESENTAATIOON LIITTYVIÄ KYSYMYKSIÄ

Haastattelutilanteen vuorovaikutus on saanut kosolti huomiota kirjallisuudessa verrattuna siihen, mitä on kirjoitettu haastattelututkimukseen yleensä kuuluvasta kääntämisestä puhutusta kirjoitettuun. Käännös itsessään on tulkinnallinen prosessi. Transkriboinnin tai litteroinnin käytännölliset ongelmat nostavat esiin teoreettisemmat kysymykset puhutun ja kirjoitetun kielen eroista ja kielen syrjäisen aseman haastattelututkimuksessa. (Kvale 1996, 160.)

Tietokoneen ääressä kestävyttä vaativaa istumatyötä tekevä aineistoaan litteroiva ei ehkä päätyökseen mieti kirjoitetun ja nauhalle puhutun suhdetta.

Kuitenkin voi olla hyödyllistä pohtia tekstin ja puhutun, taakse jääneen ja nauhalle tallentuneen tekstin suhteita (ks. esim. Sintonen 1999): transskriptiot eivät ole kopioita jostakin oikeasta todellisuudesta, vaan tulkinallisia konstruktioita, jotka ovat hyödyllisiä työkaluja tiettyihin tarkoituksiin. Kvale (1996, 165) kuvaa niitä kontekstistaan irrotetuiksi keskusteluiksi, abstrakteiksi esityksiksi samassa mielessä kuin topografiset kartat ovat abstraktioita alkuperäisestä maisemasta. Kartan ja maaston yhteyksistä löytyy analogia myös alkuperäisen haastattelupuheen ja siitä tehdyn litteraation välille. Kartat korostavat maaston joitakin puolia, sitä paitsi karttoja tehdään ja käytetään eri tarkoituksiin: objektiivista ja yleispätevää karttaa ei ole! Tekstiksi kirjoitettu puhe on myös ajasta riisuttu – elävä meneillään oleva keskustelu on jäädytetty kirjoitetuksi tekstiksi (Kvale 1996, 167). Keskustelussa meillä on yleensä välitön pääsy (access) sen merkitykseen mitä toinen sanoo; nauhoitettua haastattelua kuunnellessa huomio kiinnittyy muodolliseen kieleen ja “elävät” merkitykset jäävät sivummalle.

Monet tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että haastattelun kirjoittaminen tekstiksi ikään kuin näivettää vuorovaikutustilanteessa vallinneen merkitysten rikkauden. Kun nonverbaalisen viestinnän kirjon esittäminen ja lukeminen on hankalaa (joko tutkijalle tai lukijoille!), tekstimuotoon saatettu puhe kadottaa monia haastattelutilanteessa eläneitä merkityksiä, vivahteita ja tunteita. Honkasalo (2004, 305) sivuaa konkreettisen äänen häviämistä haastattelututkimuksessa. Mitä menetetään siinä, että tutkittavan ääni konkreettisesti häviää? Mielenkiintoisia kysymyksiä avautuu myös uuden tekniikan myötä: yhtäältä se tarjoaa huikeita mahdollisuuksia esimerkiksi liittää konkreettista elävää puhetta haastatteluraporttiin, toisaalta se tuo uusia muttia. Ääni, joka tuodaan kuuluvaksi vaikka multimediassa, täytynee käsitellä anonymiteetin takia, ja tietysti voi ainakin pilke silmäkulmassa kysyä, kenen ääni se sitten taas onkaan?

Potterin ja Hepburnin (2004) esittämässä yhteenvedossa merkittävä osa menetelmän problematiikasta kiinnittyy haastattelunsisäisiin representaatiokysymyksiin. Näitä on esimerkiksi haastattelijan “deletointi” tiedontuottamisprosessista: perinteinen tapa esittää haastatteluaineistoa sitaattien avulla jättää edelleen usein haastattelijan toiminnan piiloon tai varjoon. Niin ikään konventionaalinen tapa representoida haastattelutilanteen vuorovaikutusta tekstibulkkien muodossa (block-of-text-form) häivyttää monia aktuaalisen vuorovaikutuksen piirteitä ja toisaalta siitä seuraa haastatteluaineiston analyysin jääminen yleiselle tasolle: monet puheen erityiset piirteet jäävät huomiotta. (Haastatteluraportteja pahimmillaan tylsiksi sitaattikokoelmiksi on kritisoinut myös esimerkiksi Kvale 1996.) Huomiota voitaisiin kiinnittää kirjoittajien mielestä myös siihen, että haastattelun “tehtävänantoa”, eli tietoa siitä, minkälaista orientaatiota haastateltaville tarjottiin, valotettaisiin enemmän lukijoille. Yhteisenä nimittäjänä näille pulmille, jotka ovat yleisiä haastattelututkimuksissa, on

Potterin ja Hepburnin (2004) mukaan, että haastattelujen vuorovaikutuksellinen luonne, kaikesta huolimatta, on jäänyt vailloiselle huomiolle. Mielenkiintoisesti heidän kritiikkinsä muistuttaa perustaltaan jo Briggsin (1986) esittämiä ajatuksia haastattelun keskusteluluonteen ignoroimisesta. Hän totesi esimerkiksi, että haastattelujen problematisoimattomuus juontuu siitä, että tilanteena ne muistuttavat paljolti arkista keskustelua, ja haastattelua pidetään yksinkertaisena kyselemis-vastaamisproseduurina, jonka teoreettisen puolen systemaattinen reflektio ei toiminnan arkisen luonteen (ja kanonisoituneiden käytänteiden) takia kiinnosta tutkijoita. Saman suuntaan taipuvaa kritiikkiä esitti aikoinaan myös Mishler (1986, 11), jonka mielestä ongelmien ydin on ollut se, että haastattelua ei ole otettu yhteistoiminnallisena puhetahtumana, ja kysymykset ja vastaukset on irrotettu kontekstistaan.

Parempia haastatteluraportteja kaivattaisiin, mutta miten niitä saataisiin? Potterilla ja Hepburnilla on ratkaisuehdotuksia, jotka kumpuavat tietysti diskursiivisen psykologian lähtökohdista, mutta lienevät pohtimisen arvoisia meille muillekin, jotka korostamme haastattelun erityisyyttä vuorovaikutustilanteena. Potterin ja Hepburnin (2004) mukaan osa haastattelujen ongelmallisuudesta voitaisiin ratkaista melko pienillä asenteellisilla ja teknisilläkin käännteillä. Parempia haastatteluraportteja saataisiin esimerkiksi, jos haastatteluraporttiin vastauksen yhteyteen sisältyisivät haastattelukysymykset. Tämän haastattelutiedon synnyn lähikontekstin esittäminen mahdollistaisi jonkinasteisen arvioinnin kysymyksen ja vastauksen suhteesta. Jostakin syystä tämä ei ole vielä yhtä vakiintunut konventio kuin haastattelijan roolin leikkaaminen haastattelunäytteistä. (Olen kuluneena keväänä seurannut muutamaa väitöstilaisuutta, jossa vastaväittäjä on kysellyt haastattelijan kysymysten perään.) Toiseksi, haastattelunäytteet pitäisi litteroida sentasoisesti, että vuorovaikutuksen piirteitä on mahdollista tarkastella, vaikka ne eivät olisikaan tutkimuksen aiheena. Lisäksi haastattelunäytteet tulisi esittää siten, että lukijan olisi mahdollista arvioida täsmällisesti yhteyksiä puheen elementtien ja analyttisten tulkintojen välillä, eli käytännössä esimerkiksi rivien numerointi auttaisi. Lisäksi, jotta lukija voisi vielä paremmin toteuttaa tehtäväänsä, hänelle tulisi entistä tarkemmin kertoa, miten tutkimukseen osallistuneita lähestyttiin, vaikkapa minkä kategorian alla heidät tutkimukseen rekrytoitiin.

Niin sanotun perinteisen haastatteluparadigman varjossa tutkimusoppinsa saaneessa edellisenkaltaiset ehdotelmät herättävät kiinnostusta, mutta toki myös vastaväitteitä. Viestinnän tutkijana on helppo toisaalta yhtyä näkemykseen haastattelututkimuksen tekijän kaksinapaisesta tutkimustehtävästä: olisi mielekästä ja hyödyllistä tutkia sekä vuorovaikutusta että sen tuotoksia. Kuitenkaan keskusteluanalyttikoksi ei noin vain ruveta, tai vuorovaikutuksen mikrotaso ei ehkä kiinnostakaan. Toisaalta rajat tulevat vastaan jo työekonomisista syistä ja sitä kautta käsiteltävä aineisto kutistuu entisestään. Tuntuuhan monesta aloittelijasta jo yksinkertainen sanasanainen litterointi tutkimuksen työeläimältä

vaiheelta, ja Potter ja Hepburn (2004, 12) laskeskelevat, että taitavakin jefferonilaisen transkription hallitseva saa tunnin haastatteluun käyttääh vähintään 20 tuntia, eli kolme–neljä kertaa ylimalkaista versiota kauemmin!

Toisaalta narratiivisen tutkimuksen suunnasta on tullut raikkaita ajatuksia vaihtoehtoisista haastattelun representaatiotavoista, joissa tavoitellaan diskursiivisen psykologian tavoin, mutta eri keinoin sitä, että haastattelupuheen ympärille rakentuisi konteksti tai että puheen elävyydestä säilyisi jotakin. Esimerkiksi haastattelujen muokkaamisessa runomuotoon, ns. poeettisessa esitystavassa on jotakin kiehtovaa sen tarjotessa mahdollisuuksia rakentaa tekstiin litteraatiossa kadonnutta “puheenkaltaisuutta”, kuten rytmin, toistot, tauot, epäroinnin, innostuksen ja jopa hengityksen (ks. Richardson 2002; Riesman 1993; Saarinen 2003). Runo tunnetaan (is felt), eikä se myöskään häivytä tutkijaa tai harhauta kuulijaa tai lukijaa ajattelemaan, että kysessä olisi yksi ainoa totuus, mikä taas on kiusauksena proosamuotoisessa esitystavassa. Tutkija ei siis häivy paikalta jälkiä jättämättä. (Richardson 2002.) Kuitenkaan runomuodossa esitetyt pelkistykset haastatteluteksteistä eivät koskaan muodostune ensisijaiseksi ratkaisuksi tutkijoiden jokamiesluokassa, jossa ainakin aloittelevalla tutkijalla on muutoinkin haasteita hänen sorvaillessaan toisten kokemuksia oman ymmärryksensä kautta ja pyrkiessään välittämään niistä jotakin keskeistä lukijoilleen. Onhan yleinen näkemys, että haastattelututkimuksen haastavimmaksi vaiheeksi koetaan analyysin ja tulkintojen teko, ei juurikaan itse haastattelutilanne. Analyysitapojen kirjo onkin suuri, ja kukin analyysitapa kantaa itselleen ominaisia tapoja hahmottaa vaikkapa kieli, todellisuus, totuus tai ihminen tutkimuskohteena.

Laadullinen tutkimus on kiistämättä merkittävästi rikastuttanut niitä tapoja, joilla tutkimustuloksista ja tutkimuksen toteutuksesta on luvallista raportoida (Saastamoinen 2003). Tieteellisen kirjoittamisen konventiot ovat murentumassa ja monentumassa, puhutaan “toisin tekemisestä” ja “toisin kirjoittamisesta” (esim. Latvala ym. 2004). Uudet tutkimuksen representaatiotavat tuovat kysymyksiä aina tullessaan. Tutkimuksen rakentuminen raportiksi tutkijan näppäimistöllä on prosessi, josta on tullut ehkä läpinäkyvämpi ja josta ollaan myös aikaisempaa kiinnostuneempia. Mitä prosessissa tapahtuu, millaisia valintoja siihen sisältyy ja mikä on raportin suhde aikaisempiin “teksteihin”, haastattelupuheeseen ja siitä kirjoitettuun tekstiversioon?

Jos haastattelusuhteessa kannetaan huolta siitä, että tutkittavien oma ääni, oma tapa kertoa, tai omat kokemukset pääsevät kuuluviin, ja samaan tavoitteeseen tähdätään myös haastattelupuheen transformaatiossa tekstiksi, niin kompleksisempi sama tavoite on tutkimuksen jalostuessa akateemiselle ja muun lukijayhteisölle kommunikatiiviseen muotoon. Joka tapauksessa tutkijan ääni kuuluu tutkimusraportissa yleensä kovempaan tai varmempään, tutkija on myös viime kädessä vastuussa tulkinnoistaan. Hän tekee ratkaisu-

ja myös sen suhteen, ketkä voivat tutkimusta lukea ja arvioida, tasapainoillen akateemisten konventioiden ja luottavuuden välillä silloinkin, kun tavoitteena on edellistä laajempi lukijakunta. Postmodernin haastattelukäsityksen hengessä on yhä useammin tavoitteena palauttaa tutkijan tulkintoja haastateltavan arvioitavaksi ja joskus uudelleenkirjoitettavaksikin osana haastattelukäytäntöä. (Pohdintoja ja esimerkkejä vaikkapa Ellis & Berger 2002, 852; Latvala 2004; Petrelius 2005.) On siis nähtävissä, että tutkimuksen muuttuminen tekstiksi, artikkeliksi tai muuksi julkaisuksi sisältää monia kommunikaatiosuhteita eikä prosessi suinkaan välttämättä pääty siihen, että tutkija naputtelee haastattelun ja siitä tekemänsä tulkinnat tekstiksi.

Joidenkin kirjoittajien mielestä on syytä pohtia erityisesti kirjoittamisen seuraussellisuutta. Tälle kannalle asettuu esimerkiksi Josselson (1996): "Se, että tutkimme ihmisten elämää käyttäksimme sitä 'kuvittamaan' tai arvioimaan jotakin periaatetta, käsitettä tai teoriaa, on aina tunkeilevaa ja narsistisesti hämmäntävää niille, jotka antavat elämäntarinansa tutkijoiden käyttöön." Tätä ei voi estää tai ohittaa. "Kun kirjoitamme muista, he kokevat sen jollakin tavalla." Hän viittaa myös tutkimustyön emotionaaliseen puoleen jatkaessaan: "Silti huolestuisin eniten, jos joskus lakkaisin huolehtimasta tai kärsimästä siitä, että aina kun yritämme kertoa Toisen tarinan, tuo tarina on eri kuin tutkimukseemme osallistuvan elämä. Tuntemalla kauhua, syllisyyttä ja häpeää osoitamme, että kunnioitamme osallistujia. Tutkijan työssä meidän on otettava nämä tunteet vakavasti sen sijaan että kieltäisimme, tukahduttaisimme tai järkeilisimme ne olemattomiksi. Meidän täytyy ainakin yrittää olla täysin tietoisia siitä, mitä olemme tekemässä."

■ HAASTATELUN TULEVAISUUDEN KUVIA?

Oinas (2004) katsauksessaan haastattelun paikasta naistutkimuksessa summaa 1980-luvun haastattelukirjallisuuden optimistiseksi ja 1990-luvun skeptiseksi. 2000-luvun ja haastattelun suhteen hän kiteyttää näkemykseen, että haastattelua ei ole (ongelmista huolimatta) hylätty eikä tule hylätä. Samanlaiseen lopputulokseen päätyy myös Alasuutari (2001): vaikka haastattelujen tietynlainen ongelmallisuus, esimerkiksi vaikeus suhteuttaa tehtyjä havaintoja muuhun todellisuuteen, on siirtänyt kiinnostusta esimerkiksi ns. luonnollisten aineistojen käyttöön, haastattelua ei voida sivuuttaa. On aiheita, joista voidaan rakentaa tietoa vain saattamalla ihmiset puhumaan niistä (Holstein & Gubrium 1995, 18).

Tällä hetkellä silmäys haastattelututkimuksen kirjoon antaa vaikutelman siitä, että edelleen on menossa murrosvaihe suhtautumisessa haastattelun olemukseen ja sitä kautta myös haastattelukäytännöt ja niistä kertominen on kiehtovan kirjavaa. Oikeastaan voisi puhua haastattelumenetelmän vaihdevuosista: paljon on takana ja uutta edessä, kunhan ratkaistaan se, miten muuttuneen olotilan kanssa tullaan toimeen. Jonkinlaisesta kahtiajaosta tai polarisaatiosta on myös merkkejä. Osa haastattelututkimuksista on hyvin perinteisen näköisiä tekstilai-

nauksineen (Ellisin 1994 termi 'snippets' eli nirhaisu kuvaa hyvin totuttua tapaa käyttää sitaatteja), silti tutkijat yhä enemmän kirjoittavat menetelmän vuorovai-
kutuksellisuudesta. Toisaalta osa tutkijoista, jotka ovat joutuneet kasvotusten
haastattelun problematiikan kanssa, on hieman hukassa ja työkalupakki tuntuu
vajaalta. Aina on tietenkin olemassa mahdollisuus, että jossakin on tutkij(oit)a,
jo(t)ka ovat kyenneet ratkaisemaan tyydyttävästi haastattelun dilemmaattisen
nykytilanteen ja uineet toiselle rannalle katselemaan valmistunutta tutkimusta,
jossa ontologiaan, epistemologiaan, metodologiaan ja vielä etiikkaankin liit-
tyvät kysymykset on tasapainoisesti ratkaistu. Todennäköisempää on kuiten-
kin, että haastattelun menetelmäksi valinneella riittää pohdittavaa hänen niin
halutessaan. Myös Fontana (2002) on huomauttanut haastattelututkimuksen
fragmentoitumisesta ja monentumisesta. Jotkut etsivät välittävää kantaa post-
modernin ja modernin haastattelun välille poimien joitain ideoita "uudesta"
haastatteluymmärryksestä ja yhdistellen niitä traditionaaliseen tapaan tehdä
haastattelututkimusta. Isoimpia askarruttavia kysymyksiä käytännössä lienee,
miten löytää tutkimuksessa toimiva tasapaino temaattisen sisällön ja vuorovai-
kutuksen analyysin välille, eli mitä- ja miten-kysymysten työnjako ("whats" and
"hows", esim. Gubrium & Holstein 2002). Kaikista haastattelututkimukses-
ta kiinnostuneista ei ole vuorovaikutuksen tutkijoiksi, se lienee hyväksyttävä,
mutta toisaalta haastattelun määrittelemisen yhteistoiminnalliseksi pakottaa
tässä suhteessa jonkinlaiseen kannanottoon.

Haastattelun tutkimukselle vuorovaikutuksen näkökulmasta löytyy kan-
nustusta. Esimerkiksi Potter ja Hepburn (2004) toteavat, että tarvitaan nykyis-
tä enemmän tutkimusta haastattelun sosiaalisesta ja vuorovaikutuksellisesta
luonteesta sinänsä, onhan se hämmästyttävän hyvin säästynyt tutkijoiden kiin-
nostukselta, vaikka on laajalle levinnyt ja vaikuttava instituutio ja osa arkeam-
me, kuten Gubrium ja Holstein (2002, 30) muotoilevat: "with its penetration
and globalization, the interview has become a worldwide form of cultural
production". Tutkijat ovat mukana haastatteluillaan synnyttämässä, rakenta-
massa ja kierrättämässä diskursseja ja siitä, mitä näillä yhteiskunnassa tehdään
(edistetäänkö esimerkiksi vähemmistöjen asiaa vai luonnollistetaan sosiaalista
eriarvoisuutta), emme voi pestä käsiämme. (Briggs 2002, 920.)

Oinas (2004, 226) kirjoittaa feministisen haastattelututkimuksen vallasta,
vastuusta ja avoimuudesta: vaikka kysymyksenasettelut ovat viime vuosikym-
meninä muuttuneet, tiede ja tieto ovat edelleen poliittinen haaste ja vastuun
kysymys. Tutkija joutuu valintojensa kautta kehittämään oman näkemyksensä
ontologiasta, epistemologiasta ja metodologiasta, koska ne ovat yhtä läsnä
niin teoreettisissa pohdinnoissa tutkijan vallasta ja tiedon reunaehdoista kuin
niitä näitä -keskusteluissa varsinaisen haastatteluagendan ohessa. Esimerkiksi
avoimuus, reflektiivisyys ja muut ihanteet toteutuvat tutkijan konkreettisissa
valinnoissa. Kyse ei ole Oinaksen mukaan ainoastaan muutamasta tutkijan

omaa henkilöä "paikantavasta" lauseesta metodiluvussa eikä myöskään erillisestä selvityksestä tutkijan epistemologisista kannanotoista, vaan huolellisuudesta kielellisissä valinnoissa kaiken kirjoittamisen yhteydessä. Tutkijan tietoteoreettinen ja tutkimuspoliittinen näkökulma on esillä jokaisessa lauseessa, jolla hän haastateltaviaan ja aineistoaan kuvaa. Itsereflektion ja tutkijan osallisuuden kuvaaminen ei saisi muodostua itsetarkoitukselliseksi omaan napaan tuijottamiseksi vaan olla tutkimuksen väline. (Paikantamisen ja refleksiivisyyden kysymyksistä ks. esim. Fingerroos 2003; Ronkainen 1999; Saastamoinen 2003.)

Niin juhlallisen kaiun kuin etikasta puhuminen joskus saakin, se on tutkimuksen ydintä ja kirjoittautuu tutkimukseen välttämättä. Haastattelukäytännöistä kannattanee siis keskustella ja niitä tutkia. Kuten Ikonen ja Ojala (2005, 21) antavat ymmärtää, vaikeudesta ja vaihtuvista suhdanteistakin huolimatta haastatteluaineiston tuottamistilannetta on syytä edelleen tutkia ja pohtia: "On harmillista, mikäli nykyinen innostus keskustella analyysimenetelmistä tulkitaan siten, että aineiston keruun ja sen tuottokontekstin huomioimista ei pidetä äärimmäisen merkityksellisenä." Melkein kolmisenkymmentä vuotta sitten Ann Oakley (1981, 30) totesi kuolemattomasti: "Interview is rather like a marriage, everybody knows what it is, an awful lot of people do it, and yet behind each closed door there is a world of secrets." Näitä salaisuuksia ei ammenneta tyhjiin, vaikka ovea haastatteluvuorovaikutukseen avataan reippaamminkin ja annetaan raikkaiden tuulien puhalttaa!

KIRJALLISUUS

- Alastalo, M. 2005. Metodisuhdanteiden mahti. Lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. 2. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.
- Alasuutari, P. 2001. Johdatus yhteiskuntatutkimukseen. Tampere: Gaudeamus.
- Aro, L. 1996. Minä kylässä. Identiteettikertomus haastattelututkimuksen folkloreina. Vaasa: SKS.
- Briggs, C. 1986. Learning how to ask. A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research. Cambridge: Cambridge University Press.
- Briggs, C. 2002. Interviewing, power/knowledge, and social inequality. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Thousands Oaks: Sage, 911–922.
- Ellis, C. 1994. Between science and literature: What are our options? Symbolic Interaction 17, 325–330.
- Ellis, C. & Berger, L. 2002. Their story/my story/our story: including the researcher's experience in interview research. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Thousands Oaks: Sage, 849–875.

- Finch, J. 1984. 'It's great to have someone to talk to': Ethics and politics of interviewing women. Teoksessa C. Bell & H. Roberts (toim.) *Social researching. Politics, problems, practice*. Norfolk: Routledge & Kegan Paul, 70–87.
- Fingerroos, O. 2003. Refleksiivinen paikantaminen kulttuurien tutkimuksessa. *Elore* 2. URL: http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_03/fin203c.html.
- Fontana, A. 2002. Postmodern trends in interviewing. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) *Handbook of interview research. Context & method*. Thousand Oaks: Sage, 161–175.
- Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: SKS.
- Granfelt, R. 2004. Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus* 2, 134–154.
- Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. (toim.) 2002. *Handbook of interview research*. Thousand Oaks: Sage.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holland, J. 2004. Emotions and research. Paper presented at Reflexive methodologies seminar, 21.–22.10. Helsinki Collegium for Advanced Studies.
- Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. 1995. *The active interview*. Thousand Oaks: Sage.
- Honkasalo, M.-L. 2004. Jotain jää yli. Ruumillisuus konstruktionismin ja eletyn jälkeen. Teoksessa E. Jokinen, M. Kaskisaari & M. Husso (toim.) *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 305–328.
- Ikonen, H. & Ojala, H. 2005. Yhteisyyden luomista ja eron kokemuksia – haastattelu, konteksti ja feministinen tietäminen. *Naistutkimus* 18 (1), 17–28.
- Josselsson, R.-E. 2004 (1996). Nimeämistä, tunkeilua, vallankäyttöä? Toisten elämän kirjoittamisesta. Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Suom. J. Latvala & T. Saresma. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 292–305.
- Jähi, R. 2004. Työstää, tarinoida, selviytyä. Vanhemman psyykinen sairaus lapsuudenkokemuksena. Tampereen yliopisto. *Acta universitatis Tamperensis* 1015.
- Järventie, I. 1994. Vaiettu viulu. Teoksessa K. Weckroth & M. Tolkki-Nikkonen (toim.) *Jos A niin...* Tampere: Vastapaino.
- Kortteinen, M. 1982. Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Keuruu: Otava.
- Kortteinen, M. 1992. Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona. Hämeenlinna: Hanki ja jää.
- Kvale, S. 1996. *InterViews. An introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks: Sage.
- Latvala, J. 2004. Monivaiemoisuutta ja perhesalaisuuksia. Reflektiivistä antropologiaa Keniassa? Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.) *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen*. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 259–291.
- Latvala, J., Peltonen, E. & Saresma, T. 2004. Tutkijat kertovat, konventiot murtuvat?

- Teoksessa J. Latvala, E. Peltonen & T. Saresma (toim.) Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79, 5–49.
- Miller, G., de Shazer, S. & De Jong, P. 2002. Therapy interviewing. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Thousands Oaks: Sage, 385–410.
- Mishler, E. 1986. Research Interview: Context and narrative. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Oakley, A. 1981. Interviewing women. Teoksessa H. Roberts (toim.) Doing feminist research. London: Routledge, 30–61.
- Oinas, E. 2004. Kokemuksia, kohtaamisia, kerrontaa? Teoksessa M. Liljeström (toim.) Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Tampere: Vastapaino, 209–227.
- Petreluis, P. 2005. Sukupuoli ja subjekti sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 266.
- Potter J. & Hepburn, A. 2005. Qualitative interviews in psychology. Problems and prospects. *Qualitative Research in Psychology* 2, 38–55.
- Punch, K. F. 1998. Introduction to social research. Quantitative and qualitative approaches. London: Sage.
- Rautiainen, P. 2003. Antropologin kenttä ja työ. Jyväskylän yliopisto. Etnologiatieteiden tutkimuksia 41.
- Reinharz, S. & Chase, S. E. 2002. Interviewing women. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Thousands Oaks: Sage, 221–238.
- Ribbens, J. 1989. Interviewing - an “unnatural situation”? *Women’s studies international forum* 12 (6), 579–592.
- Richardson, L. 2002. Poetic representation of interviews. Teoksessa J. F. Gubrium & J. A. Holstein (toim.) Handbook of interview research. Thousands Oaks: Sage, 877–891.
- Riessman Kohler, K. 1993. Narrative analysis. Newbury Park: Sage.
- Ronkainen, S. 1989. Nainen ja nainen – haastattelun rajat ja mahdollisuudet. *Sosiaalipoliitikka* 4, 65–77.
- Ronkainen, S. 1999. Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Tampere: Gaudeamus.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005 (tulossa). Haastattelu. Tampere: Vastapaino.
- Saarenheimo, M. 1997. Jos etsit kadonnutta aikaa. Vanhuus ja oman elämän muisteleminen. Tampere: Vastapaino.
- Saarinen, J. 2003. Naistutkijat tiedemaailmassa. Kertomuksia tutkimusprosesseista. Lappeen yliopisto. *Acta Universitatis Lappeensis* 57.
- Saastamoinen, M. 2003. Tunnustaminen, refleksiivisyys ja representaatiot haastattelu-

- tutkimuksessa. Teoksessa J. Eskola, E. Lamminluoto, A. Koski-Jännes, A. Saarenen, M. Saastamoinen & K. Valtanen (toim.) Tutkimusmenetelmällisiä reflektioita. Kuopio University Press, 11–29.
- Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadansuomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylä: SoPhi.
- Silverman, D. 1997. Qualitative research: theory, methods and practice. London. Sage.
- Tannen, D. 1993. What's in a frame? Surface evidence of underlying expectations. Teoksessa D. Tannen (toim.) Framing in discourse. New York: Oxford University Press, 15–56.
- Thomson, R. 2004. Finding and keeping emotions in the research process. Paper presented at "Reflexive methodologies seminar, 21.–22.10. Helsinki Collegium for Advanced Studies.
- Thörn, C. 2001. (In)visibility and shame: the stigma of being a woman and homeless in Sweden. Teoksessa T. B. Edgar & J. Doherty (toim.) Men and homelessness in Europe. UK: The Polity Press.